

**นวัตกรรมการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน:
กลไกการจัดการ การมีส่วนร่วม และความสำเร็จ
ของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนห้วยแม่หิน
จังหวัดลำปาง**

**INNOVATIVE COMMUNITY FOREST MANAGEMENT
IN LOCAL DEVELOPMENT: COMMUNITY PRACTICE,
PEOPLE PARTICIPATION, AND THE SUCCESS OF
FOREST CONSERVATION OF HUAY-MAE-HIN
COMMUNITY FOREST, NGAO DISTRICT,
LAMPANG PROVINCE**

*พรเทพ ศรีธนาธร
Pomthep Sritanatorn*

*กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
Ministry of Agriculture and Cooperatives of Thailand, Thailand.*

Corresponding author, E-mail: dr.ponn@hotmail.com

บทคัดย่อ

แนวคิดเรื่องป่าชุมชนเป็นแนวทางการดูแลรักษาป่าที่ให้ความสำคัญกับชุมชน (Local Community) และการมีส่วนร่วมของประชาคม (Participative Approach) ได้รับความสนใจและปฏิบัติอย่างแพร่หลายในประเทศที่กำลังพัฒนาและมีทรัพยากรป่าไม้เป็นฐานการผลิต อาทิ อินเดีย ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย เป็นต้น ภายใต้แนวคิดดังกล่าว ชุมชนในฐานะเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการรักษาดูแลทรัพยากรป่าไม้โดยรัฐเป็นผู้สนับสนุนและกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือของภาคส่วนต่างๆ ในสังคม สำหรับประเทศไทย แนวคิดป่าชุมชนมีความสำคัญเพิ่มขึ้นตามลำดับ สอดคล้องกับจำนวนที่เพิ่มขึ้นของป่าชุมชนที่ขึ้นทะเบียนอย่างเป็นทางการกับกรมป่าไม้ งานวิจัยชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของการลงพื้นที่ป่าชุมชนในภาคเหนือเพื่อศึกษากลไกการจัดการ ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าของชุมชนท้องถิ่น โดยได้ทำการศึกษาศาสนาชุมชนห้วยแม่หิน บ้านหัวทุ่ง อำเภองาว จังหวัดลำปาง ในเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ควบคู่กับการใช้สถิติเชิงพรรณนาประกอบ

ผลการศึกษาแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1) กลไกการจัดการป่าชุมชนโดยพบว่า มีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ นำเอาภูมิปัญญาในการจัดการป่าไฟ มาใช้ในการจัดสรร แบ่งปัน และอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไฟในชุมชน ส่วนที่ 2) ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนพบว่า ปัจจัยความสำเร็จ

ได้แก่ การมีผู้นำที่เข้มแข็ง วัฒนธรรมประเพณี การมีองค์กรของชุมชนที่เป็นทางการในการจัดการดูแลรักษาป่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการนำเอาหลักแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการป่าชุมชน และส่วนที่ 3) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการรักษาป่าและรูปแบบกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการรักษาป่า คือ ชุมชนบ้านหัวทุ่งมีส่วนร่วมในกิจกรรมการรักษาป่าทุกด้าน ได้แก่ การค้นหาปัญหาและความต้องการ การตัดสินใจ การปฏิบัติการ ผลประโยชน์ และการประเมินผล โดยพบว่าชุมชนให้ความสำคัญมากกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการรักษาป่า เช่น การปลูกป่า การสร้างฝายแม้ว และการจัดเลี้ยงผีขุนน้ำ ซึ่งเป็นประเพณีท้องถิ่นทางภาคเหนือ

คำสำคัญ: ป่าชุมชน องค์กรชุมชน เศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

The concept of community forest, which underlines the significance of process of local people participation has been widely accepted and implemented in developing countries, where production based on the forest resources, such as India, Philippine, and Indonesia. In accordance with this concept, the forest is perceived as a valuable asset and belonged to local community itself. In light of this notion, accountability in conserving the forest is not particularly narrowed to such government officials or forest officials as it was in the past, but the locals in community forest – those who gain direct and indirect benefits from the forest – are facilitated by the authorities to share responsibility in taking care of the forest as well. In Thailand, the role of community forest has become important for a decade, and the number of community forests officially registered with the Royal Forest Department has been increasing in every year. This research aims to study management practice, people participation and successful factors that allow Huay-Mae-Hin, a small community forest in Lampang Province, to recover their dreadful forest and finally accomplish forest conservation. Based on qualitative study, the major findings were highlighted on 1) the ability and practice of local community forest in applying their indigenous knowledge or local wisdom to help the forest survive, 2) major factors that allow the community to achieve their success, mainly include strong leader, local traditions and beliefs, community organization, people participation, and the application of philosophy of sufficiency economy, and 3) The quantitative study identifies that community participates in all activities, focusing on such forest activities as forest planting, check dam building, and worshipping to the forest guardian.

Keywords: Community Forest, Community Organization, Sufficiency Economy

บทนำ

ในอดีตพื้นที่มากกว่าร้อยละ 50 ของประเทศไทยเคยเป็นพื้นที่ป่าซึ่งมีชาวบ้านอาศัยกระจายอยู่ทั่วไป นโยบายการจัดการพื้นที่ป่าไม้ของรัฐบาลที่ผ่านมาได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชนเป็นอย่างมาก ทรัพยากรป่าไม้ได้ถูกผูกขาดการบริหารจัดการโดยรัฐ บนพื้นฐานแนวคิดที่ว่าป่าไม้เป็นสมบัติของรัฐ การดูแลป่าในอดีตจึงเน้นไปในรูปแบบของการออกมาตรการป้องกันและปราบปราม โดยการออกกฎหมายหรือระเบียบในการป้องกันการบุกรุกป่าสงวน

แห่งชาติและทำลายป่า การประกาศให้พื้นที่ป่าไม้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติ และป่าสงวนแห่งชาติตามพระราชบัญญัติฉบับต่างๆ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชุมชนที่อยู่ในป่ามาก่อนการประกาศใช้กฎหมายดังกล่าว จำนวนพื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทยมีอัตราที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง (ตารางที่ 1) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการแก้ไขปัญหาในอดีตที่ล้มเหลวและความรุนแรงของปัญหาการทำลายป่าไม้ยังคงสืบเนื่องมาจนถึงในปัจจุบัน

ตารางที่ 1 พื้นที่ป่าไม้คงเหลือในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504-2547

	ปี พ.ศ.							
	2504	2516	2521	2534	2538	2541	2543	2547
พื้นที่ป่าไม้คงเหลือ (ร้อยละ)	53.32	43.21	34.15	26.64	25.62	25.28	33.15	32.66
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่)	1	3	4	6	7	8	8	9

ที่มา: กรมป่าไม้จากการสำรวจโดยดาวเทียม Landsat-5 (TM)

ยุทธศาสตร์การจัดการป่าไม้ของประเทศไทยได้เริ่มปรับเปลี่ยนมาสู่การให้ความสำคัญกับบทบาทของชุมชนนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) และฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2538) [1-2] ที่เน้นให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนนำไปสู่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) [3] ที่เปลี่ยนกรอบโมทัศน์ (Paradigm) ในการพัฒนาประเทศจากการเน้นความเจริญเติบโต (Growth-orientation) ไปสู่การให้ความสำคัญกับการเน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา (People-centered) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สนับสนุนให้ยุทธศาสตร์การจัดการป่าชุมชนของประเทศไทยเป็นไปในแนวทางที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วม ชุมชนต่างๆ เริ่มเกิดจิตสำนึกในการหวงแหนและดูแลป่า

ในชุมชนไม่ให้ถูกบุกรุกจากคนนอกพื้นที่ ทำให้พื้นที่ป่าได้รับการดูแลมากขึ้นจากชุมชนท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จากอัตราการฟื้นตัวเพิ่มขึ้นของพื้นที่ป่าไม้จากในอดีตนับแต่เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ในปี พ.ศ. 2540

นอกจากนโยบายภาครัฐที่เป็นส่วนสำคัญในการดูแลรักษาป่าอย่างยั่งยืนแล้ว ชุมชนเองยังต้องอาศัยความเข้มแข็งของปัจจัยภายในชุมชนเป็นเครื่องช่วยให้การจัดการทรัพยากรป่าเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ปัจจัยเหล่านี้อาจแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของป่าชุมชน จากการตรวจสอบเอกสาร มีนักวิชาการหลายท่านที่ได้เคยศึกษาถึงปัจจัยความสำเร็จของการดำเนินงานป่าชุมชน อาทิ Elinor Ostrom [4] ได้เสนอแนวทางหรือลักษณะของป่าชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการจัดการ

ทรัพยากรร่วมกัน ได้แก่ การมีขอบเขตที่ชัดเจน กฎกติกาที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น การเข้าร่วมจากผู้ได้รับผลกระทบของกติกา การเฝ้าระวังติดตาม บทลงโทษทางสังคม กลไกแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง การยอมรับจากองค์กรภายนอก และการทำงานขององค์กรชุมชนที่สอดคล้องกันในระดับต่างๆ สมศักดิ์ สุวงษ์ [5] กล่าวถึงองค์ประกอบเจ็ดเสาหลักของชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการจัดการป่า ได้แก่ การรวมกลุ่มคนเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การถ่ายทอดไปยังลูกหลาน การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าเพื่อการดำรงชีพ การมีองค์กรชุมชนและกฎกติกา และการจัดการระบบนิเวศ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปและกลไกการจัดการป่าชุมชนห้วยแม่หิน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการและอนุรักษ์ป่าชุมชนห้วยแม่หิน
3. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการและอนุรักษ์ป่าชุมชนห้วยแม่หิน

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกศึกษาป่าชุมชนห้วยแม่หิน โดยพิจารณาปัจจัยต่างๆ ประกอบด้วย ความสำเร็จในอดีตของป่าชุมชน คำแนะนำจากผู้ทำงานเกี่ยวกับป่าชุมชนได้แก่ นักวิชาการและเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ การลงพื้นที่สำรวจ (Field Study) ความเป็นไปได้ในการเข้าถึงพื้นที่ และความสะดวกในการเข้าถึงแก่นนำป่าชุมชนเพื่อเก็บข้อมูล (Accessibility) เมื่อแน่ใจว่าชุมชนที่คัดเลือกมีคุณภาพและอยู่ในขอบเขตที่สามารถจะลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลที่มีคุณภาพได้ (Rich Information) จึงเริ่มลงมือเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ

เป็นหลัก ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การศึกษาแบบแผนการดูแลและจัดการป่าของชุมชน การสังเกตและมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับชุมชนท้องถิ่น และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้นำชุมชนท้องถิ่น คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้แทนสมาคมพัฒนาป่าต้นแบบบงารวมไปถึงชาวบ้านหัวทุ่ง หมู่ 8 ที่มีพื้นที่ทำกินอยู่บริเวณป่าชุมชนห้วยแม่หิน โดยใช้ระยะเวลาการศึกษาทั้งสิ้นเป็นระยะเวลา 7 เดือนตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2551 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาประกอบด้วยสองส่วน คือ

1. ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการศึกษาภาคสนาม ได้แก่ ข้อมูลด้านกลไกการจัดการและอนุรักษ์ป่า ปัจจัยความสำเร็จของป่าชุมชน และการมีส่วนร่วมในการจัดการและอนุรักษ์ป่า ด้วยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-informant Interview) เช่น แกนนำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้อาวุโสเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ และเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่น

2. ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของชุมชนและลักษณะการมีส่วนร่วมในการจัดการและอนุรักษ์ป่า ด้วยวิธีการจากแบบสอบถามชาวบ้านในชุมชนบ้านหัวทุ่ง

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยวิเคราะห์ข้อมูลควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยจัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็นต่างๆ ที่ต้องการศึกษา ได้แก่ กลไกการจัดการป่าชุมชนห้วยแม่หิน ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการและอนุรักษ์ป่าชุมชนห้วยแม่หิน และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการและอนุรักษ์ป่าชุมชนห้วยแม่หิน

2. ในส่วนของแบบสอบถามจากชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ป่าชุมชนห้วยแม่หิน จังหวัดลำปาง

จะนำข้อมูลที่ได้มาประมวลผลโดยเครื่องคอมพิวเตอร์ซึ่งใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อหาค่าสถิติพรรณนา (Descriptive Statistic) ในรูปร้อยละและค่าเฉลี่ย (Means) เพื่อนำไปอธิบายในข้อมูลเชิงคุณภาพ

กลุ่มตัวอย่าง

1. กลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพ

1.1 คณะกรรมการป่าชุมชน

1.2 กลุ่มผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ (ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโส ผู้แทนสมาคมพัฒนาป่า ต้นแบบงาม เจ้าหน้าที่ป่าไม้)

1.3 ชาวบ้านชุมชนบ้านหัวทุ่ง

2. กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ ได้แก่

ชาวบ้านชุมชนบ้านหัวทุ่ง จำนวน 156 ครัวเรือน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้ระยะเวลาประมาณ 4 เดือน (กันยายน พ.ศ. 2551 - ธันวาคม พ.ศ. 2551) และตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธีเทคนิคสามเส้า (Triangulation Technique) และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม

สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณของการมีส่วนร่วมในการจัดการและอนุรักษ์ป่า ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มประชากรทุกครัวเรือนในป่าชุมชนบ้านหัวแม่หินจำนวน 156 ครัวเรือน โดยผู้วิจัยได้รับการตอบกลับจำนวน 119 ครัวเรือน ซึ่งเป็นขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ยอมรับได้อย่างอิงและคำนวณจากจำนวนกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำจากการหาขนาดกลุ่มตัวอย่างจากจำนวนประชากรของ Krejcie และ Morgan [6]

$$S = \frac{\chi^2 (Np) (1-p)}{e^2 (N-1) + \chi^2 p(1-p)}$$

S = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

χ^2 = ค่าไคสแควร์ที่ 1 degree of freedom (3.841)

N = ขนาดประชากร

p = สัดส่วนของประชากร (0.50)

e = ความถูกต้องแม่นยำที่ยอมรับได้ (0.05)

จากการศึกษาครั้งนี้ ขนาดกลุ่มตัวอย่างอย่างน้อยต้องเท่ากับ 112 ครัวเรือน

เครื่องมือการวิจัย

การทดสอบสอบถาม

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามในส่วนของกรมมีส่วนร่วมในการจัดการและอนุรักษ์ป่าชุมชนไปทดสอบหาความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content validity) โดยให้นักวิชาการป่าไม้และผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่จำนวน 8 ท่าน เป็นผู้พิจารณาข้อความแล้วนำผลคะแนนไปหาอัตราส่วนความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity Ratio: CVR) ตามสูตรของ Lawshe [7] ซึ่งจากข้อคำถามทั้งสิ้น 27 ข้อ ปรากฏว่าทุกข้อมีค่าอัตราส่วนความเที่ยงตรงตามเนื้อหาสูงกว่า 0.78 จากนั้นนำแบบสอบถามไปทดสอบก่อนใช้จริง (Pretest) ในหมู่บ้านใกล้เคียงและทดสอบค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Coefficient alpha) เท่ากับ 0.953

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปของป่าชุมชนหัวแม่หิน [8]

ป่าชุมชนหัวแม่หิน ตั้งอยู่ที่บ้านหัวทุ่ง หมู่ที่ 8 ตำบลปลงเตา อำเภองาว จังหวัดลำปาง มีพื้นที่ทั้งสิ้น 5,000 ไร่ เดิมเป็นป่าเบญจพรรณที่ไม่มีไม้สัก ตะแบก และมีไม้ชนิดต่างๆ ขึ้นอย่างหนาแน่นในบริเวณลำห้วยด้านล่าง แต่การให้สัมปทานไม้และการลักลอบตัดไม้ในอดีต ทำให้ป่าเบญจพรรณเดิมเสื่อมโทรมลง ไม้ไผ่จึงพัฒนาขึ้นเป็นไม้เด่นในพื้นที่ป่าชุมชนหัวแม่หินเป็นส่วนใหญ่

ปัจจุบันป่าชุมชนหัวแม่หินได้ยื่นขอจดทะเบียนจัดตั้งเป็นป่าชุมชนกับกรมป่าไม้ นับเป็นระยะเวลากว่าสิบปี (พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา) ที่ป่าแห่งนี้ได้ผ่านกระบวนการต่อสู้ในการฟื้นฟูสภาพป่าและใช้ภูมิปัญญาในการจัดการป่าไฟ ทำให้

ได้รับการคัดเลือกจากกรมป่าไม้ให้เป็นป่าชุมชน ตัวอย่างชนะเลิศระดับจังหวัดในปี พ.ศ. 2551 จากโครงการอนุรักษ์ป่า ป่ารักชุมชน (สนับสนุนโดยบริษัทราชบุรี โฮลดิ้ง) และได้ลำดับที่ 3 ในรางวัลลูกโลกสีเขียวครั้งที่ 10 ประจำปี พ.ศ. 2551

ป่าชุมชนห้วยแม่หิน มีลำห้วยที่สำคัญคือ ห้วยแม่หิน ซึ่งแต่เดิมเป็นที่ทำกินของชาวบ้านในบ้านห้วยทุ่งและละแวกใกล้เคียงในอดีตทรัพยากรป่าไม้บริเวณริมลำห้วยถูกทำลาย โดยมีสาเหตุมาจากการลักลอบตัดไม้ การตัดไม้ไผ่เพื่อขายให้โรงงานอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่จักตอก ตลอดจนการขุดหนองไม้ขายของชาวบ้าน ทำให้ในอดีต สภาพป่าห้วยแม่หินเสื่อมโทรมและส่งผลให้ชาวบ้านขาดน้ำสำหรับอุปโภคและบริโภค

นายอุบล จาริก นายกสมาคมพัฒนาป่าต้นแบบงาวได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความโดดเด่นของป่าชุมชนห้วยแม่หินว่า ป่าที่ประกอบกันขึ้นเป็นผืนป่างาวนั้น มีทั้งสิ้น 41 ป่า โดยป่าชุมชนห้วยแม่หินนับเป็นป่าชุมชนที่มีจุดเด่นมากที่สุดในด้านความสามารถในการรักษาสภาพป่า ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถใช้ประโยชน์จากป่าโดยนำนวัตกรรมท้องถิ่นมาประยุกต์อย่างกลมกลืนทำให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมได้ในกรณีเดียวกัน อาจารย์สุมัย หมายหมั้น จากศูนย์ศึกษาและพัฒนามวนศาสตร์ชุมชนที่ 3 (ลำปาง) กรมป่าไม้ ได้กล่าวถึงป่าชุมชนห้วยแม่หินว่าเป็นป่าตัวอย่างของอำเภองาวที่มีความชัดเจนในด้านความสามารถในการฟื้นฟูสภาพป่า จากเดิมที่เป็นป่าเสื่อมโทรม น้ำแห้ง ชาวบ้านไม่สามารถปลูกพืชผลการเกษตรได้ เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจทำให้ต้องอพยพไปทำงานในต่างจังหวัด และทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมาคือ ครอบครัวแตกแยก แต่หลังจากมีการฟื้นฟูสภาพป่าทำให้น้ำกลับขึ้นมาอีกครั้ง ชาวบ้านก็ได้อพยพกลับมาอยู่กับครอบครัวเหมือนเดิม นอกจากนี้ความสามารถในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนแห่งนี้ยังถือเป็นการสร้าง

รายได้ให้กับชุมชนในอีกทางหนึ่ง ทำให้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ลดลง

จากการวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลเชิงคุณภาพถึงสภาพในอดีตของป่าชุมชนห้วยแม่หินกับแกนนำป่าชุมชนหลายท่าน อาทิ นายเจ็ด ธรรมยศ อดีตกำนันและผู้ใหญ่บ้านคนแรกของบ้านห้วยทุ่ง ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลปงเตา และนายน้อย อุทานันท์ รองประธานป่าชุมชนห้วยแม่หิน ปี พ.ศ. 2541 และคณะกรรมการป่าชุมชนอีกหลายรายพบว่า เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2500 ไม้ขนาดใหญ่ในป่า เช่น ไม้เต็ง ไม้แดง ไม้สัก เป็นต้น ต่างได้ถูกสัมปทานตัดตราเอาไปจนหมดสิ้น จนมาถึงเมื่อปี พ.ศ. 2529 สภาพป่าเสื่อมโทรมมากและกำลังจะหมดไป โดยเฉพาะไม้ไผ่ซึ่งที่มีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อ ในขณะที่ไม้ไผ่ก็ถูกชาวบ้านลักลอบตัดเอาไปขายให้กับโรงงานอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ในพื้นที่และละแวกใกล้เคียงจนทำให้ป่าเกิดความเสื่อมโทรมส่งผลให้เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำสำหรับการอุปโภคและบริโภคอย่างรุนแรง ในระหว่างปี พ.ศ. 2539-2540 คณะกรรมการป่าชุมชนห้วยแม่หินในสมัยนั้นซึ่งมีพ่อหลวง บุญทัน ทิอินโต เป็นประธานป่าชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจึงหารือกับชาวบ้านเพื่อหาแนวทางแก้ไข โดยในเบื้องต้นที่ประชุมชาวบ้านได้มีมติร่วมกันว่าถึงเวลาแล้วที่ชาวบ้านห้วยทุ่งจะต้องมีการอนุรักษ์ป่าแห่งนี้ไว้โดยการปิดป่า กรณีดังกล่าวนายสุทัศน์ ราชไชย ประธานป่าชุมชนห้วยแม่หินอธิบายว่า คำว่าปิดป่าในที่นี้ตามแนวคิดของชาวบ้านก็คือ ทำการอนุรักษ์ป่าบางส่วนไว้ให้เป็นต้นแบบโดยเริ่มต้นจากพื้นที่ป่าต้นแบบจำนวน 1,500 ไร่ และขยายเพิ่มเป็น 2,800 ไร่ในปัจจุบัน

ข้อมูลทั่วไปของประชากรบ้านห้วยทุ่ง

ชุมชนป่าห้วยแม่หิน บ้านห้วยทุ่งประกอบด้วยประชากร 512 คน จาก 156 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีอาชีพเกษตรกรรม

และรับจ้าง จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีรายได้ต่อเดือนเฉลี่ย 2,906 บาทต่อครัวเรือน

2. ผลการศึกษาการไกลการจัดการป่าไม้ในชุมชนห้วยแม่หิน

จากการลงสำรวจพื้นที่ ไม้ที่พบได้มากในพื้นที่และชาวชุมชนป่าห้วยแม่หินใช้ประโยชน์มากคือ ไม้ซางนวล โดยมีการนำไปใช้ประโยชน์ภายในชุมชน เช่น สร้างและต่อเติมบ้าน รวมทั้งนำไปผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ เช่น ตะเกียบ ส่งขายในพื้นที่ใกล้เคียง ทำให้เกิดอุตสาหกรรมชุมชนขึ้นในพื้นที่

ในส่วนของกลไกการจัดการป่าไม้้นั้น หลังจากที่ชาวบ้านป่าชุมชนห้วยแม่หินมีมติร่วมกันอนุรักษ์ป่าแห่งนี้ไว้ในปี พ.ศ. 2541 พื้นที่ป่าห้วยแม่หินทั้งสิ้นจำนวน 5,000 ไร่ ได้ถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนในปัจจุบัน ส่วนแรกจำนวน 2,800 ไร่ และส่วนที่สองจำนวน 2,200 ไร่ ซึ่งจากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่า ป่าชุมชนแห่งนี้มีกลไกการจัดการและอนุรักษ์ป่าไม้ วิธีการตัด และการใช้ประโยชน์สรุปได้ดังนี้

การจัดการป่าในส่วนแรก คณะกรรมการป่าชุมชนได้ตั้งระเบียบไว้ว่า จะไม่อนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์หรือตัดไม้ในบริเวณป่าส่วนนี้ เนื่องจากต้องการอนุรักษ์ไว้และขยายให้เป็นป่าต้นแบบของชุมชนอย่างไรก็ตาม แกนนำป่าชุมชนห้วยแม่หินเห็นว่า การปิดป่าโดยถาวรจะไม่เกิดประโยชน์สูงสุด เนื่องจากโดยธรรมชาติไม้ไผ่ที่มีอายุ 3 ปีขึ้นไปจะไม่แตกหน่ออีกและจะตายไปจึงได้นำแนวคิดใหม่มาใช้ในการจัดการป่าไม้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยคณะกรรมการจะประชุมและขอมติเปิดป่าไม้ในส่วนแรกเป็นปีๆ ตามลักษณะของไม้ โดยจะห้ามไม่ให้ตัดไม้ไผ่ที่มีอายุไม่ถึง 3 ปี (ทุก ๑ ปี คณะกรรมการจะมีการลงพื้นที่ทำเครื่องหมายที่ไม้ไผ่เพื่อแยกไม้ไผ่ที่ตัดได้กับไม้ไผ่ที่ห้ามตัด) เมื่อคณะกรรมการและชาวบ้านเห็นชอบร่วมกันแล้ว ชาวบ้านที่ประสงค์จะขอตัดไม้ไผ่ต้อง

แจ้งให้คณะกรรมการฯ ได้ทราบวัตถุประสงค์ในการตัดและจำนวนไม้ที่ต้องการตัดล่วงหน้า จากนั้นคณะกรรมการจะจัดหาคนตัดให้โดยได้ค่าตอบแทนล่ำละ 3 บาทถือเป็นการกระจายรายได้ให้กับผู้รับจ้างในชุมชน สำหรับไม้ไผ่ที่ขอตัดเพื่อการค้า โดยการขายให้กับโรงงานผลิตตะเกียบและไม้จักสานซึ่งมีอยู่ 12 แห่งในชุมชน รายได้ที่ได้จากการขายไม้ไผ่จะถูกหักเข้ากองทุนหมู่บ้านล่ำละ 1 บาทเพื่อเป็นทุนสำหรับการพัฒนาหมู่บ้าน ส่วนไม้ไผ่ที่ชาวบ้านตัดเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น ทำรั้วปลูกบ้าน เป็นต้นไม่ต้องจ่ายเงินเข้ากองทุนหมู่บ้าน

กระบวนการในการควบคุมจำนวนไม้ไผ่ที่ชาวบ้านจะขอตัดเพื่อประโยชน์ใช้สอยนั้น ชาวบ้านจะแจ้งล่วงหน้าให้คณะกรรมการฯ ทราบจำนวนไม้ไผ่ที่ต้องการตัด ในการตัดไม้ไผ่แกนนำป่าชุมชนใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านโดยให้ควบคุมกันเอง ในการตัดไม้ไผ่จำนวนมากเพื่อปูพื้นหรือทำฟ่าบ้านจะต้องใช้แรงคนคือ นำชาวบ้านไปช่วยกันตัด เป็นการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันในชุมชนและเป็นการควบคุมไม่ให้มีการลักลอบตัดไม้ไผ่ไปขาย โดยอ้างว่าจะนำไปใช้สอย เนื่องจากชาวบ้านที่ไปช่วยกันตัดไม้ไผ่จะทราบกันเองว่าใครตัดไม้ไผ่ไปตามจำนวนที่ขอเพื่อทำประโยชน์ใช้สอยจริงหรือไม่ การเกิดขึ้นของกระบวนการนี้จะต้องอาศัยจิตสำนึกและความรู้สึกในการหวงแหนทรัพยากรป่าของชุมชนอย่างแท้จริง

การจัดการป่าในส่วนที่สอง คณะกรรมการฯ จะอนุญาตให้ชาวบ้านในพื้นที่เข้าไปใช้สอยและทำมาหากินตามธรรมชาติได้ เช่น เก็บของป่าตัดไม้ไผ่ เป็นต้น ภายใต้ข้อบังคับที่วางไว้ เช่น ห้ามตัดไม้ไผ่ที่ยังอ่อน เนื่องจากไม้ไผ่ที่ยังอ่อนไม่สามารถนำไปขายให้โรงงานได้ จากการสัมภาษณ์แกนนำชุมชนและชาวบ้านในพื้นที่ พบข้อมูลตรงกันว่า เนื่องจากชาวบ้านจะคลุกคลีและใช้ประโยชน์จากป่าสืบทอดกันมาหลายรุ่น ดังนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่จะทราบได้เองว่า

ไม้ไผ่ขนาดโตสมควรจะตัดไปใช้ประโยชน์ได้ โดยพิจารณาจากขนาดและลักษณะของลำไม้ ประกอบกับความรู้อันได้รับจากคณะกรรมการป่าชุมชนและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในการประชุมหมู่บ้าน ทำให้ป่าในส่วนที่สองที่ถึงแม่จะเป็นป่าเปิดให้ใช้ทำประโยชน์ได้ตลอดปี แต่ยังไม่มีความเสื่อมโทรมมาก

แกนนำป่าชุมชนห้วยแม่หินกล่าวถึงสาเหตุที่แบ่งป่าออกเป็นสองส่วนว่า การปิดป่าทั้งผืนไม่สามารถทำได้ เพราะโดยหลักการแล้ว คนกับป่าต้องพึ่งพาอาศัยกันอยู่ตั้งแต่ในอดีต แนวทางนี้ทำให้ชาวบ้านห้วยแม่หินส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 60-70 ที่เข้าไปเก็บหาของป่าเพื่อบริโภคสามารถดำรงชีพในชุมชนได้ ประกอบกับเป็นการสร้างให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกในการหวงแหนป่า และผลที่ได้ก็คือ การไม่ทำลายป่าอันเป็นแหล่งทำกินของตนเอง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าไผ่ของชาวบ้านห้วยแม่หิน โดยนำเอาหลักการธรรมชาติ การแตกหน่อและอายุของไม้ มาผสมผสานกับหลักการจัดการป่าไผ่โดยการแบ่งป่าออกเป็นสองส่วนคือป่าในส่วนควบคุม และในส่วนที่ไม่ควบคุม ประกอบกับจิตสำนึกในการรักษาป่าของชาวบ้าน เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ป่าชุมชนห้วยแม่หินเป็นแหล่งการศึกษาเรียนรู้ในการจัดการป่า และได้รับเลือกจากกรมป่าไม้ให้เป็นป่าชุมชนตัวอย่างชนะเลิศของจังหวัดลำปาง ในปี พ.ศ. 2551

3. ผลการศึกษาปัจจัยความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนห้วยแม่หิน

จากการศึกษาเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสนทนากลุ่มและการวิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยพบว่า ปัจจัยการจัดการป่าของป่าชุมชนห้วยแม่หินนอกจากจะมีองค์ประกอบแห่งความสำเร็จตามที่อีเลนอร์ ออสตรอม และสมคักดี สุวรงค์ [4-5] ได้กล่าวไว้ในข้างต้นแล้วยังมีปัจจัยเด่นเพิ่มเติมที่พบในบริบทของป่าชุมชนไทยคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ตารางที่ 2) สรุปสาระสำคัญของปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จได้ ดังนี้

1. การมีผู้นำที่เข้มแข็งและกฎกติกาที่ใช้ได้จริง จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แกนนำป่าชุมชนพบว่า รูปแบบของผู้นำชุมชนของป่าแห่งนี้เป็นผู้นำอย่างเป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการป่าชุมชนป่าชุมชนห้วยแม่หินมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งและให้ความสนใจในการดูแลรักษาป่าไม้มาโดยตลอด ผู้นำได้ผ่านกระบวนการต่อสู้เพื่อรักษาป่ามาตั้งแต่สมัยที่ป่าเกิดความเสื่อมโทรมจนถึงสภาพที่มีการฟื้นฟูในปัจจุบัน ทำให้ได้รับรู้และตระหนักถึงความยากลำบากและคุณค่าในการรักษาป่า ชุมชนแห่งนี้แสดงให้เห็นถึงการมีผู้นำที่เข้มแข็งในการรักษาป่าโดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์เครือญาติซึ่งปกติแล้วจะเป็นเรื่องสำคัญมากสำหรับสังคมชนบทไทย ตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ. 2551 เกิดเหตุการณ์พ้อปรับลูก โดยนายน้อย อุทานันท์ รองประธานกรรมการป่าชุมชน ได้รับแจ้งจากหน่วยลาดตระเวนป่าของชุมชนว่า บุตรชายของตนเองได้ฝ่าฝืนระเบียบป่าชุมชนโดยทำการบุกรุกเข้าไปขุดหน่อไม้ไผ่นายน้อยเล่าถึงเหตุการณ์ดังกล่าวว่า “... ผู้ใหญ่บ้านก็ประกาศ กรรมการก็มาหมดบ้านมันเป็นเรื่องใหญ่สำหรับชุมชนแห่งนี้ ผมก็ถามว่ามันผิดแล้วนี้ ถ้าไม่ยอมเสีย คนอื่นจะเอาไปทำตามได้เสียเงิน 500 บาท ผมปรับลูกผมเองก็ต้องปรับ เพราะว่ากฎเกณฑ์มันมี...”

2. ประเพณีท้องถิ่น บ้านห้วยแม่หินมีวัดประจำหมู่บ้านเพียงแห่งเดียว คือ วัดบ้านพร้าวซึ่งมีเจ้าอาวาสจำวัดอยู่เพียงรูปเดียว (พระครูพิเศษธรรมรัตน์) ถึงแม้บทบาทของผู้นำทางธรรมชาติและจิตวิญญาณของป่าชุมชนแห่งนี้ยังไม่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดนักเมื่อเทียบกับป่าชุมชนแห่งอื่น แต่ในชุมชนก็มีประเพณีท้องถิ่นที่ช่วยสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการรักษาป่า นายอ้าย อุทานันท์ มัคทายกวัดบ้านพร้าวให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีท้องถิ่นว่า ประเพณีการจัดเลี้ยงผีขุนน้ำในหมู่บ้านนี้มีมานานแล้ว โดยชาวบ้านจะมารวมตัวกัน

และจัดพิธีเช่นไหว้ผีป่าเพื่อให้ช่วยคุ้มครองรักษาป่า และน้ำให้มีกินมีใช้ตลอดไป นอกจากนั้น ยังมีพิธีบวงสรวงป่าซึ่งจะมีพระสงฆ์เข้าไปร่วมพิธีเพื่อสร้างความเชื่อถือแก่ชาวบ้านและเพื่อเป็นการปรามส่วนพริยาคอคนแม่เลี้ยงาวซึ่งจัดขึ้นในเดือนพฤศจิกายนของทุกปีนั้น เป็นการเอาไสยศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อมาผสมผสานกันโดยมีพรหมณ์เป็นผู้บวงสรวงแม่เลี้ยงาวเพื่อให้คนเห็นถึงความสำคัญของผืนน้ำจาว วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านและเยาวชนทั้งในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้านมีกิจกรรมร่วมกัน และเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกัน เป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในการรักษาป่า อันจะช่วยให้ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าจากคนนอกพื้นที่ลดลง

3. องค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง การมีแกนนำป่าชุมชนที่เข้มแข็งเพียงอย่างเดียวพบว่ายังไม่เพียงพอต่อการดูแลรักษาป่าได้ การบริหารจัดการระบบโซนนิ่งป่าไผ่เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนถึงความสามารถขององค์กรชุมชน ซึ่งก็คือคณะกรรมการป่าชุมชนประจำหมู่บ้าน จากการสัมภาษณ์ความเห็นแกนนำป่าชุมชนถึงสาเหตุที่ทำให้ป่าชุมชนแห่งนี้ประสบผลสำเร็จได้ พบว่า 7 ใน 10 คนหรือร้อยละ 70 ให้ความสำคัญกับการมีคณะกรรมการป่าชุมชนเป็นลำดับแรก

คณะกรรมการป่าชุมชนห้วยแม่หินจัดเป็นองค์กรชุมชนที่ทำหน้าที่ดูแลป่าในชุมชนโดยอาศัยระบบสังคมและประเพณีของคนในหมู่บ้าน โดยเริ่มแรกเป็นการรวมตัวทำงานของแกนนำชุมชนแบบหลวมๆ ที่เกิดจากจิตสำนึกในการรักษาป่าและไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทน การคัดเลือกคณะกรรมการป่าชุมชนไม่ได้กำหนดเงื่อนไขมากเพียงแต่มีความเสียสละและมีเวลาที่จะเข้าร่วมกิจกรรมได้ โดยเมื่อเห็นว่าใครมีความเหมาะสมก็จะไปพบและชักชวนให้มาทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ของชุมชน และเนื่องจากชุมชนนี้

มีขนาดเล็กเพียง 156 ครัวเรือน จึงไม่เป็นการยากที่ชุมชนจะทราบได้ว่าใครมีเวลาและความเหมาะสมที่จะมาร่วมเป็นคณะกรรมการป่าชุมชนของหมู่บ้านได้ แม้ชาวบ้านเองที่มีเวลาและความสนใจที่จะช่วยทำงานด้านป่า ก็สามารถที่จะแจ้งขอร่วมเข้าเป็นคณะกรรมการป่าชุมชนได้ คณะกรรมการฯ จะมีกระบวนการพูดคุยกับชาวบ้านและสร้างระเบียบข้อบังคับโดยขอมติความเห็นชอบจากที่ประชุมชาวบ้านในทุกๆ ครั้ง

นายสุเมัย หมายหมั้น นักวิชาการป่าไม้จากศูนย์ศึกษาและพัฒนาวนศาสตร์ชุมชนที่ 3 (ลำปาง) กรมป่าไม้ ซึ่งมีส่วนร่วมใกล้ชิดกับการดำเนินกิจกรรมของป่าชุมชนแห่งนี้ ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า “...หมู่บ้านที่มีคณะกรรมการที่เข้มแข็ง มีกฎระเบียบที่บังคับใช้ได้จริงจะสามารถรักษาป่าเอาไว้ได้ แต่หากว่ามีคณะกรรมการฯ มีกฎระเบียบ แต่บังคับใช้ไม่ได้จริงก็จะมีปัญหา สำหรับป่าชุมชนห้วยแม่หินคณะกรรมการฯ มีความตรงไปตรงมา ลูกกรรมการทำผิดก็ถูกปรับไม่มีข้อยกเว้น แล้วก็ไม่ได้โกรธกันด้วย ส่วนประเด็นว่าป่าจะมากขึ้น ทะเบียนเป็นป่าชุมชนกับกรมป่าไม้หรือไม่ เรายังพยายามกระตุ้นให้เขาช่วยกันดูแลรักษาป่าในรูปแบบของคณะกรรมการ ถ้าหากการดูแลขึ้นอยู่กับแกนนำแค่คนใดคนหนึ่ง มันอาจจะอันตรายต่อเขาเพราะมีผู้เสียประโยชน์จากการดูแลรักษาป่า...”

4. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จากการศึกษาในเชิงคุณภาพพบว่า ชาวชุมชนป่าห้วยแม่หินมีส่วนร่วมในกิจกรรมการรักษาป่า คือ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปลูกป่า การสร้างฝายแม้ว การเข้าร่วมในพิธีกรรมบูชาผีป่า ผีน้ำ และการแบ่งผลประโยชน์ร่วมกันจากป่า ซึ่งนอกเหนือจากผลประโยชน์ในมิติทางเศรษฐกิจคือ

การเพิ่มรายได้ในการดำรงชีพแล้ว ในมิติทางด้านจิตใจ ชุมชนห้วยแม่หินยังมีความภาคภูมิใจร่วมกัน เมื่อป่าชุมชนของตนเองได้รับการยอมรับจากชุมชนอื่นในฐานะป่าต้นแบบ

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นและผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน ภูมิปัญญาในการจัดการป่าไผ่ของป่าชุมชนห้วยแม่หิน ถือเป็นนวัตกรรมในการนำหลักการธรรมชาติมาผสานกับหลักการจัดการป่าไผ่ได้อย่างลงตัว กล่าวคือ แกนนำชุมชนได้หาหนทางใช้ประโยชน์จากป่าไผ่ที่มีอายุ 3 ปี ขึ้นไปให้เกิดประโยชน์กับเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน แทนที่จะปล่อยทรัพยากรป่าไผ่เป็นต้นตายไปตามธรรมชาติ นอกจากนั้นก็ยังคงอนุรักษ์ป่าไผ่ที่ยังโตไม่เต็มที่เอาไว้ โดยมีกฎระเบียบควบคุมอย่างเข้มงวด เนื่องจากป่าไผ่ที่ยังหนุ่มคือ อายุน้อยกว่า 3 ปี สามารถแตกหน่อได้อีก 3-4 หน่อ ต่อปี หากชาวบ้านทุกคนช่วยกันดูแลรักษาไม่ตัดไม้ไผ่ที่ยังหนุ่มหรือลักลอบขุดหน่อไผ่ จะทำให้ป่าไผ่เพิ่มขึ้นอีกจำนวน 3-4 ต้น ภูมิปัญญาในการจัดการป่าไผ่ในชุมชนนี้ นอกจากจะไม่ทำลายสภาพป่าไผ่แล้ว ยังทำให้เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้น ทำให้ชุมชนเกิดผลประโยชน์ร่วมกันจากการรักษาป่า เกิดการสร้างงานกระจายรายได้ให้ชาวบ้านและผู้อาวุโส รวมทั้งยังมีรายได้เข้ากองทุนของหมู่บ้านอีกประมาณ 6-7 หมื่นบาทจากการเปิดป่าตัดไผ่ในแต่ละครั้ง

6. การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากการสังเกตและพูดคุยกับชาวบ้านและแกนนำชุมชนป่าห้วยแม่หินพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่จะรู้จักหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาบ้าง จากการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ของหน่วยงานราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านไม่สามารถแสดงความเข้าใจในองค์ประกอบของหลักปรัชญาได้อย่างครบถ้วนตามหลักวิชาการที่เผยแพร่ ซึ่งก็ไม่ใช่ว่าจะมุ่งหมายหลักในการศึกษาแต่อย่างใด เมื่อได้พูดคุยในเชิงลึกของกิจกรรมที่ได้

ทำพบว่า ชาวชุมชนบ้านห้วยแม่หินได้มีการนำเอาคุณลักษณะและเงื่อนไขตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือ คุณลักษณะความพอประมาณ ความมีเหตุผล และความมีภูมิคุ้มกัน ประกอบกับเงื่อนไขความรู้ และคุณธรรม ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาและรักษาป่าของชุมชน ตัวอย่างของการนำมาหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการรักษาป่าได้ ที่เห็นได้ชัดเจน คือ จำนวนชาวบ้านที่เข้าป่าเพื่อขุดหาแมงรอต่วนหรือหนอนไม้ไผ่และหน่อไม้ไผ่ลดลง ทั้งนี้เนื่องจาก แกนนำป่าชุมชนได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกหน่อไม้หวานบ้านละ 2 ต้นเพื่อเอาไว้กิน ชาวบ้านจึงไม่จำเป็นต้องเข้าป่าเพื่อขุดหน่อไม้ป่ามากิน เป็นการช่วยรักษาป่าในทางอ้อม กรณีดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะของความพอประมาณและมีเหตุผลในการบริโภค ซึ่งเมื่อกระทำแล้วมีส่วนทำให้เกิดความสมดุลและรองรับการเปลี่ยนแปลงของสภาพป่าได้เป็นอย่างดี การไม่เข้าป่าเพื่อขุดหน่อไม้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในอีกมุมมองหนึ่งเนื่องจากการกระทำที่คิดคำนึงถึงความเป็นไปได้ของป่าไผ่ที่อาจหมดไปในอนาคต แทนที่จะขุดหน่อไม้ ชาวบ้านรณรงค์ให้รื้อหน่อไม้โตเต็มที่ที่เป็นไม้ไผ่ซึ่งจะเกิดประโยชน์ในทางเศรษฐกิจมากกว่าและไม่เป็นการทำลายสภาพป่าด้วย นอกจากนั้นพบว่า ชาวบ้านยังมีการใช้เงื่อนไขความรู้วิชาการต่างๆ เช่น นำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักการบริหารป่าไผ่มาใช้ในการจัดการป่าไผ่ และเงื่อนไขคุณธรรมคือการตระหนักในคุณธรรมที่จะไม่ทำลายป่า สามารถเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำ และพิธีขอบคุณแม่น้ำาว ซึ่งมีการจัดเป็นประจำทุกปี

กรณีการจัดการป่าไผ่ของชุมชนตามที่ได้กล่าวข้างต้น เป็นการแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนตามกรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในการนำเงื่อนไขกรอบความรู้ในการจัดการป่ามาพิจารณาและวางแผนอย่างรอบคอบก่อนที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทของป่าชุมชน การเปิดป่าต้นแบบเพื่อให้

ตัดไม้ยังเป็นการตัดสินใจบนความมีเหตุผล โดยไม่ได้คำนึงถึงปริมาณไม้ที่จะตัดว่าได้มากน้อย ความรอบคอบ และยึดหลักความพอประมาณ เพียงใด แต่จะตัดเฉพาะไม้ที่โตเต็มที่แล้วเท่านั้น

ตารางที่ 2 สรุปลักษณะเฉพาะ (Key Characteristics) ที่พบจากป่าชุมชนห้วยแม่หิน จังหวัดลำปาง

ประเด็น	ลักษณะเฉพาะ (key Characteristics)
ลักษณะของป่าชุมชน	ชุมชนขนาดเล็ก
ประสบการณ์สูญเสียพื้นที่ป่าในอดีต	สัมปทานป่าไม้
ปัญหาหลัก	การลักลอบตัดไม้และบุกรุกป่า
สถานะป่าชุมชน	ขึ้นทะเบียนกับกรมป่าไม้
ระดับการพึ่งพาป่าของชุมชน	สูง
ทางเข้าป่าชุมชน	มากกว่า 1 จุด
เครือข่ายป่าชุมชน	เครือข่ายป่าวาง
แนวทางเด่นในการอนุรักษ์ป่า	ฝ่ายแม่ว และแนวกันไฟ
ปัจจัยหลักที่ทำให้ป่าชุมชนประสบผลสำเร็จ	ผู้นำที่เข้มแข็ง, กฎกติกา, ประเพณีท้องถิ่นและวัฒนธรรม (Traditional Beliefs and Culture), องค์การชุมชนที่เข้มแข็ง (Local Organization), เครือข่ายป่าชุมชน (Forest Network), กลไกการแก้ไขความขัดแย้ง (Conflict Resolution Mechanism) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (Participation), ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Indigenous Innovation), การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง
สิ่งชีวิตความยั่งยืนของป่าในอนาคต	หน่ออ่อนไม้ไผ่ รถด่วน ผลิตภัณฑ์จากป่า
จุดแข็งของป่าชุมชน	การจัดการป่าไผ่อย่างยั่งยืน
จุดอ่อนของป่าชุมชน	การที่ผู้นำหมู่บ้านไม่ใช่ผู้นำป่าชุมชนอาจทำให้เกิดปัญหาการจัดการได้
โอกาสของป่าชุมชน	การขยายตัวของโรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่
ภัยคุกคามของป่าชุมชน	ความสามารถในการรองรับของป่า (Carrying Capacity), การเปลี่ยนแปลงผู้นำ

ที่มา: จากการลงพื้นที่ป่าชุมชนห้วยแม่หิน

4. ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการและอนุรักษ์ป่าชุมชนห้วยแม่หิน

งานวิจัยชิ้นนี้อ้างอิงทฤษฎีการมีส่วนร่วมของ Uphoff, Cohen, Goldsmith, Auther [9] และ White [10] ผู้วิจัยแบ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหัวทุ่งในการอนุรักษ์ป่าห้วยแม่หินออกเป็น 5 ด้านตามตารางที่ 3 ถึงตารางที่ 7 สรุปผลได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการ

ชุมชนบ้านหัวทุ่งมีส่วนร่วมในกิจกรรมการวางแผนกำหนดรายละเอียดการปลูกป่าของหมู่บ้าน (69.7%) ร่วมค้นหาปัญหาหรืออุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นต่อการอนุรักษ์ป่า (67.2%) นำเสนอจุดอ่อนและข้อบกพร่องต่อคณะกรรมการป่าชุมชน (65.5%) มีส่วนร่วมในการวางแผน

แก้ไขปัญหาการทำลายป่า (64.7%) ร่วมแสดงให้หน่วยงานราชการได้พิจารณาแก้ไข (53.8%) ความเห็นกับเพื่อนบ้านในการอนุรักษ์ป่าของชุมชน โดยมีค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา (63%) เสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหา (61.4%) และมีความต้องการเท่ากับ 2.68 (ดูจากตารางที่ 3) และมีส่วนร่วมในการเสนอข้อเรียกร้องต่าง ๆ

ตารางที่ 3 การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการของชาวชุมชนห้วยแม่หิน จังหวัดลำปาง

ประเด็น	การมีส่วนร่วม								
	มากที่สุด		มาก		น้อย		น้อยที่สุด		
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการ (ค่าเฉลี่ยการมีส่วนร่วม = 2.68)									
ท่านเข้าร่วมในการวางแผนกำหนดรายละเอียดของกิจกรรมการปลูกป่าของหมู่บ้าน เช่น จะปลูกที่ไหน เวลาใด พันธุ์ไม้ที่ต้องการเพาะปลูก	15	12.6	68	57.1	35	29.4	1	0.8	69.7
ท่านมีส่วนร่วมในการนำเสนอปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินงานการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อให้คณะกรรมการหมู่บ้านหรือคณะกรรมการป่าชุมชนได้รับทราบ	12	10.1	68	57.1	34	28.6	5	4.2	67.2
ท่านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาที่อาจเกิดขึ้นต่อการอนุรักษ์ป่าไม้ในพื้นที่	10	8.4	68	57.1	35	29.4	6	5.0	65.5
ท่านเข้าร่วมในการประชุมประจำเดือนของชุมชนเพื่อวางแผนแก้ไขปัญหาการทำลายป่าไม้ในหมู่บ้าน	10	8.4	67	56.3	37	31.1	5	4.2	64.7
ท่านนำปัญหาที่พบเห็นในชุมชน เช่น การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การล่าสัตว์สงวน มาร่วมพูดคุยและหารือกับเพื่อนบ้าน	13	10.9	62	52.1	39	32.8	5	4.2	63.0
ท่านร่วมเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาการรักษาป่าไม้ของหมู่บ้านในที่ประชุม	6	5.0	67	56.4	41	34.5	5	4.2	61.4
ท่านมีส่วนร่วมในการเสนอข้อเรียกร้องต่าง ๆ ให้หน่วยงานทางราชการได้พิจารณาและแก้ไข เช่น การออกกฎหมาย ระเบียบต่างๆ	4	3.4	60	50.4	46	38.7	9	7.6	53.8

2. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

ชุมชนบ้านหัวทุ่งมีส่วนร่วมในกิจกรรมการตัดสินใจ คือ การตัดสินใจเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาในการอนุรักษ์ป่า (77.3%) การตัดสินใจว่าป่าแห่งนี้ควรขึ้นทะเบียนกับกรมป่าไม้หรือไม่

มีส่วนร่วมในการกำหนดกฎข้อบังคับของป่าชุมชน (68.1%) มีส่วนร่วมในการเสนอชื่อหรือตัดสินใจเลือกคณะกรรมการป่าชุมชน (68%) โดยมีค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเท่ากับ 2.81 (ดูจากตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชาวป่าชุมชนห้วยแม่หิน จังหวัดลำปาง

ประเด็น	การมีส่วนร่วม							
	มากที่สุด		มาก		น้อย		น้อยที่สุด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ								
(ค่าเฉลี่ยในการมีส่วนร่วม = 2.81)								
ท่านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับ								
แนวทางแก้ไขปัญหการอนุรักษ์ป่า								
ในพื้นที่ เช่น การอนุรักษ์ป่า								
การทำฝายแม้ว การทำแนวกันไฟ	18	15.1	74	62.2	24	20.2	3	2.5
				77.3				
ท่านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าป่า								
ชุมชนแห่งนี้ควรจะขึ้นทะเบียนกับ								
กรมป่าไม้หรือไม่	22	18.5	65	54.6	27	22.7	5	4.2
				73.1				
ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนด								
กฎระเบียบข้อบังคับของป่าชุมชน								
แห่งนี้	14	11.8	67	56.3	35	29.4	3	2.5
				68.1				
ท่านมีส่วนร่วมในการเสนอชื่อหรือ								
เลือกคณะกรรมการป่าชุมชน								
ของหมู่บ้าน	11	9.2	70	58.8	30	25.2	8	6.7
				68.0				

3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ

ชุมชนบ้านหัวทุ่งมีส่วนร่วมในกิจกรรมการรักษป่า เช่น การร่วมปลูกต้นไม้และสร้างฝายแม้ว (93.3%) การตัดเตียนสมาชิกในชุมชนไม่ให้บุกรุกหรือทำลายป่า (84.2%) การชักชวนเพื่อนบ้านให้ร่วมมือกันอนุรักษ์ป่า (79.9%) การร่วมในชุดลาดตระเวนป่า (66.4%) การแจ้งคณะกรรมการ

ป่าชุมชนทราบเมื่อมีการบุกรุกทำลายป่า (61.4%) การเข้าฝึกอบรมในการอนุรักษ์ป่า (57.2%) การร่วมกิจกรรมรักษาป่ากับหมู่บ้านอื่น (57.1%) การให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน (44.6%) โดยมีค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการเท่ากับ 2.71 (ดูจากตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการของชาวป่าชุมชนห้วยแม่หิน จังหวัดลำปาง

ประเด็น	การมีส่วนร่วม							
	มากที่สุด		มาก		น้อย		น้อยที่สุด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (ค่าเฉลี่ยในการมีส่วนร่วม = 2.71)								
ท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนในวาระต่างๆ เช่น กิจกรรมการปลูกต้นไม้ การสร้างฝายแม้ว การทำแนวกันไฟ การไหว้ผีขุนน้ำ	27	22.7	84	70.6	6	5.0	2	1.7
	93.3							
ท่านมีส่วนร่วมในการตัดเดือนสมาชิกในชุมชนไม่ให้บุกรุกหรือทำลายป่า	21	17.7	79	66.5	16	13.5	3	2.5
	84.2							
ท่านมีส่วนร่วมในการชักชวนเพื่อนบ้านให้ร่วมมือกันในการอนุรักษ์ป่า เช่น ร่วมกันปลูกและบำรุงรักษาต้นไม้ที่ปลูกในพื้นที่ป่าชุมชน	14	11.8	81	68.1	21	17.7	3	2.4
	79.9							
ท่านได้เข้าร่วมในชุดสายตรวจลาดตระเวนพื้นที่เพื่อป้องกันการบุกรุกและลักลอบตัดไม้ในป่าชุมชน	16	13.5	63	52.9	31	26.1	9	7.6
	66.4							
ท่านเคยแจ้งคณะกรรมการป่าชุมชนเมื่อมีผู้บุกรุกเข้าไปตัดไม้หรือล่าสัตว์ในป่าชุมชน	7	5.9	66	55.5	39	32.8	7	5.8
	61.4							
ท่านมีส่วนร่วมในการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน	12	10.1	56	47.1	35	29.4	16	13.5
	57.2							
ท่านเคยออกไปเข้าร่วมหรือประสานงานกับหมู่บ้านอื่นในกิจกรรมป่าชุมชน เช่น การปลูกป่า บวชป่า การทำฝายแม้ว การดับไฟป่า	10	8.4	58	48.7	37	31.1	14	11.8
	57.1							
ท่านได้ให้ความช่วยเหลือด้านการเงินเช่น การบริจาคเงิน ให้กับคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินงานอนุรักษ์ป่าชุมชน	4	3.4	49	41.2	41	34.4	25	21.0
	44.6							

4. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์

ชุมชนบ้านหัวทุ่งมีความภาคภูมิใจเมื่อป่าชุมชนห้วยแม่หินได้รับรางวัลหรือได้รับการยกย่อง (91.6%) มีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นจากการร่วมกิจกรรมรักษาป่า (83.3%) บริโภคของป่าเป็นอาหาร

(79%) ได้ประโยชน์จากการติดต่อกับเครือข่ายป่าชุมชนอื่น (56.3%) รายได้เพิ่มขึ้นจากการขายของป่า (53.7%) โดยมีค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์เท่ากับ 2.80 (ดูจากตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ของชาวป่าชุมชนห้วยแม่หิน จังหวัดลำปาง

ประเด็น	การมีส่วนร่วม							
	มากที่สุด		มาก		น้อย		น้อยที่สุด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์								
(ค่าเฉลี่ยในการมีส่วนร่วม = 2.80)								
ท่านมีความภาคภูมิใจเมื่อป่าชุมชนของท่านได้รับรางวัลหรือได้รับการตอบรับจากสังคมว่าเป็นแบบอย่างที่ดีของการจัดการป่าชุมชน	44	37.0	65	54.6	8	6.7	2	1.7
	91.6							
ท่านและเพื่อนบ้านมีความสามัคคีและสนิทสนมกันมากขึ้นหลังจากที่ได้ร่วมกิจกรรมป่าชุมชน	17	14.3	82	69.0	17	14.3	3	2.5
	83.3							
ท่านได้ประโยชน์จากการเก็บหาของป่ามาบริโภค เช่น เห็ดโคน อาหารป่า	22	18.5	72	60.5	13	10.9	12	10.1
	79.0							
ท่านได้ประโยชน์จากการติดต่อกับเครือข่ายป่าชุมชนแห่งอื่น	7	5.9	60	50.4	38	31.9	14	11.8
	56.3							
รายได้ของท่านมาจากการขายของป่าที่เก็บจากป่าชุมชน เช่น เห็ดโคน อาหารป่า	6	5.0	58	48.7	34	28.6	21	17.7
	53.7							

5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ชุมชนบ้านหัวทุ่งมีส่วนร่วมในการประเมินผลความสำเร็จในการดำเนินงานของคณะกรรมการป่าชุมชน (68.1%) ติดตามและประเมินผลของกิจกรรมการปลูกป่า (65.5%)

ติดตามและประเมินผลของกิจกรรมการรักษาป่า เช่น การสร้างฝายแม้ว การทำแนวกันไฟ (63%) โดยมีค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในการประเมินผลเท่ากับ 2.68 (ดูจากตารางที่ 7)

ตารางที่ 7 การมีส่วนร่วมในการประเมินผลของชาวป่าชุมชนห้วยแม่หิน จังหวัดลำปาง

ประเด็น	การมีส่วนร่วม							
	มากที่สุด		มาก		น้อย		น้อยที่สุด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การมีส่วนร่วมในการประเมินผล								
(ค่าเฉลี่ยในการมีส่วนร่วม = 2.68)								
ท่านมีส่วนร่วมในการประเมินผล								
ความสำเร็จของคณะกรรมการป่าชุมชน								
ในป่าชุมชนแห่งนี้								
	9	7.6	72	60.5	32	26.9	6	5.0
	68.1							
ท่านร่วมติดตามผลดูว่า กิจกรรม								
ปลูกป่าที่ทำมีผลเป็นอย่างไร								
มีปัญหาหรืออุปสรรคที่ต้องแก้ไข								
หรือไม่								
	10	8.4	68	57.1	37	31.1	4	3.4
	65.5							
ท่านเคยร่วมติดตามผลเพื่อดูว่า								
กิจกรรมรณรงค์การอนุรักษ์ป่าที่ทำ								
มีผลเป็นอย่างไร มีปัญหา								
หรืออุปสรรคอย่างไร								
	6	5.0	69	58.0	39	32.8	5	4.2
	63.0							

สรุปและอภิปรายผล

ผู้วิจัยพบว่า ป่าชุมชนห้วยแม่หินมีปัจจัยความสำเร็จดังที่ Ostrom [4] และ สมศักดิ์ สุขวงศ์ [5] ได้กล่าวถึง ทั้งนี้ ลักษณะเด่นของการจัดการป่าชุมชนห้วยแม่หินคือ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าและแบ่งผลประโยชน์ มีผู้นำและกฎกติกาที่เข้มแข็ง มีประเพณีวัฒนธรรมที่สร้าง

การมีส่วนร่วมในการรักษาป่า มีองค์กรชุมชนคือคณะกรรมการป่าชุมชนที่เข้มแข็ง มีการสนับสนุนและยอมรับจากองค์กรภายนอก นอกจากนั้นแล้วยังพบว่า ชาวชุมชนมีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมรักษาป่า องค์กรประกอบเหล่านี้เป็นปัจจัยหลักในการทำให้ป่าชุมชนแห่งนี้สามารถฟื้นฟูรักษาป่า

และได้รับการยอมรับจากผู้ที่เกี่ยวข้องในฐานะ ป่าต้นแบบของอำเภอวาง

กรณีศึกษาป่าห้วยแม่หิน เป็นตัวอย่าง ของกรณีศึกษาป่าชุมชนตัวอย่างในภาคเหนือเพียง แห่งเดียว การศึกษาป่าชุมชนตัวอย่างให้มากขึ้น ในภาคเดียวกันหรือในบริบทและสิ่งแวดล้อม ที่แตกต่างกันไปในแต่ละภาค เช่น ภาคใต้ หรือภาคตะวันออก อาจจะทำให้ได้พบปัจจัยความสำเร็จ ที่หลากหลายและแตกต่างกันไป แต่นำไปสู่ เป้าหมายเดียวกันคือ การพัฒนาและจัดการป่าชุมชน อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการจัดการป่าชุมชนห้วยแม่หิน คือ ควรเพิ่มการดำเนินการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ป่าชุมชนเครือข่าย โดยรอบ (Networking) โดยเพิ่มพูนความรู้ด้านการบริหารจัดการให้แก่นำและผู้ประสานงานป่าชุมชน รวมถึงการสร้างผู้นำในระดับเยาวชนที่จะสืบทอด

และส่งต่อจิตสำนึกในการรักษาป่าไม้ของชุมชน ให้ยั่งยืนต่อไป

2. ผลการศึกษาป่าชุมชนห้วยแม่หิน มีประเด็นที่น่าจะนำมาพิจารณาประยุกต์ใช้กับ ป่าชุมชนแห่งอื่นได้ คือ การพิจารณาถึงความ สามารถในการรองรับของป่า (Carrying capacity) กับจำนวนครัวเรือนในชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากป่า จะต้องไม่เกินกำลังที่ป่าจะสามารถรองรับได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การรักษาป่ากับการใช้ประโยชน์ จากป่า เมื่อใช้ป่าแล้วควรปล่อยให้ธรรมชาติเกิดการฟื้นตัวเข้าสู่สมดุล ซึ่งเป็นไปตามหลักการ พัฒนาที่ยั่งยืนที่มุ่งเน้นความสมดุลของประโยชน์ ที่ได้ทางเศรษฐกิจและการดำรงอยู่ของสิ่งแวดล้อม การศึกษาการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ในป่าชุมชนห้วยแม่หิน แสดงให้เห็นว่าคณะกรรมการ ป่าชุมชนห้วยแม่หินมีการบริหารจัดการป่าไม้ โดยให้ความสำคัญกับประเด็นที่กล่าวมานี้

เอกสารอ้างอิง

- [1] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2530). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่หก (พ.ศ. 2530-2534)*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- [2] ----- (2535). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เจ็ด (พ.ศ. 2535-2539)*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- [3] ----- (2540). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่แปด (พ.ศ. 2540-2544)*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- [4] Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons*. New York: Cambridge University.
- [5] สมศักดิ์ สุขวงศ์. (2551). *หนึ่งทศวรรษรางวัลลูกโลกสีเขียว*. กรุงเทพฯ: การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย.
- [6] สัจจิตรา บุญรัตพันธุ์. (2546). *ระเบียบวิธีวิจัยสำหรับรัฐประศาสนศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- [7] Lawshe, C.H. (1975, April). A Quantitative Approach to Content Validity. *Personel Psychology*. 28(4): 563-575.
- [8] กรมป่าไม้. (ม.ป.ป.). *เอกสารเผยแพร่ป่าชุมชนป่าห้วยแม่หิน ศูนย์ศึกษาและพัฒนาวิทยาศาสตร์ชุมชนที่ 14 (ลำปาง)*. กรุงเทพฯ: สำนักจัดการป่าชุมชน.
- [9] Uphoff, T. Norman; Cohen, M. John; & Goldsmith, Auther A. (1979). *Feasibility and Application of Rural Development Participation: A state of the art-paper*. New York: Cornell University.
- [10] White, A. (1982). *Why Community Participation: a Discussion of the Arguments, Community Participation: Current Issue and Lesson Learned*. New York: United Nations.